

L'INTERROGANT

View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

provided by Revistes Catalanes amb Accés Obert

Els grans reptes globals en la gestió dels espais naturals

Purificació Canals

Presidenta de DEPANA

Vicepresidenta de la UICN

Membre de la Comissió Mundial

d'Àrees Protegides

L'autora fa un repàs dels reptes globals principals –científics, econòmics i socials– relatius a les àrees protegides. Així mateix, hi inclou una panoràmica històrica dels primers passos en les polítiques de protecció i dels documents i de les reunions internacionals principals que han portat fins a la realitat actual.

Segurament, la base dels problemes més grans amb què ens enfrontem en el món actual, i no només els que ens dediquem a conservar la natura, sinó tota la societat en general, té a veure amb el binomi persona-natura i la seva dissociació. Si ens mirem el planeta des de fora, com si fóssim uns observadors estudiosos de la Terra, ens costaria molt entendre la raó d'aquesta separació que fem els que som a baix, ja que és obvi que tot i tots formem part d'un sistema únic. De fet, entre les diferents cultures i civilitzacions humanes al llarg de la història, i encara avui dia, no sempre és ni ha estat aquesta la perspectiva, però sí que és evident que s'ha convertit en la més dominant i estesa arreu del planeta.¹⁹ Un fet que la caracteritza és que sobretot va associada a les societats que s'autoanomenen més desenvolupades i que porten la separació persona-natura a límits que allunyen tant la persona de l'entorn natural que gairebé tot el que no té un format tecnològic o altament transformat ha deixat d'interessar una gran part de la societat. Potser aquesta introducció sorprengui els que llegeixen l'article amb ganes de trobar-hi una anàlisi metodològica i una llista de reptes i de possibles solucions dins la delimitació del que avui anomenem *espais naturals*. Ja hi arribarem, als aspectes concrets, però em semblaria un error ignorar el context en què milers de científics, experts, polítics i voluntaris treballen diàriament en una societat que no sempre els dona el suport necessari per dur a terme una bona feina, i

que encara no entén el perquè de molts dels plantejaments ambientalistes. Cal entendre el camí recorregut i el moment actual per saber cap on cal avançar.

Breu història

Si fem una mirada retrospectiva als orígens dels espais protegits veiem que al llarg de mil·lennis els estils de vida humans, ja sigui en pobles indígenes o, en un sentit més ampli, en comunitats locals, han anat evolucionant per integrar-se a la terra on habitaven, alhora que han desenvolupat lleis i costums per regular l'ús i l'explotació dels recursos naturals. És també en aquest context que s'emmarca la vocació humana per protegir de manera especial certs espais naturals. Per tant, el tema es remunta als orígens de la nostra espècie. Sovint es tractava de llocs amb un significat espiritual especial per a aquelles poblacions. Els primers exemples d'àrees protegides els trobem en comunitats indígenes i locals a diferents llocs del món, com els llocs sagrats dels aborígens australians, santuaris com el d'Itshyanya a Rwanda o molts altres com els que encara hi ha a l'Índia i que conserven al seu voltant una natura gairebé intacta. Un altre bon exemple d'aquesta tradició són les àrees anomenades *tapu* de moltes tribus del Pacífic. Aquest concepte no només s'aplica als llocs sagrats, sinó també a recursos naturals; per exemple, els maoris parlen de caladors de pesca *tapu* per tal d'evitar-ne la sobreexplotació. D'aquest concep-

.....
**La designació
moderna de
les àrees protegides
es considera
que comença el 1872
amb la declaració
del Parc Nacional
de Yellowstone
per part del Congrés
dels EUA.**
.....

te n'ha derivat la paraula *tabú*, també utilitzada a Occident, tot i que amb una accepció bàsicament de prohibició.¹

Aquest lligam entre el que es considera sagrat i els espais protegits no és pas exclusiu dels països en desenvolupament. Als països desenvolupats també trobem espais naturals protegits clarament vinculats a llocs de peregrinació o de significat espiritual, tot i que en aquests casos l'argumentació oficial per a la seva declaració de protecció hagi estat fonamentalment científica. El Rocío, a la vora del Parc Nacional de Doñana, Covadonga o Montserrat a casa nostra són alguns dels exemples d'espais protegits al voltant de centres amb una tradició religiosa llarga.^{2,27}

Els espais tradicionalment protegits des d'aquesta perspectiva inclouen cementiris, llocs de trobada i, molt particularment, muntanyes, rius, boscos o deserts on hi ha déus i antecessors, d'acord amb les creences locals. Es tracta, quasi sempre, de cultures en què l'espiritualitat és un component important de la vida quotidiana, fonamentada en la natura i en com sobreviure-hi. La líder indígena guatemalenc, Rigoberta Menchú ens ho explica ben clar: «Des dels nostres orígens i sota qualsevol latitud, els pobles indígenes hem considerat la terra com alguna cosa sagrada. Ens dona la vida i és una part fonamental de la nostra cosmovisió, per la qual cosa la respectem i la venerem. Hem heretat dels nostres avis una convivència harmoniosa amb la natura, lluny de voler-la sotmetre com si en fóssim els amos.

La terra és arrel i font de la nostra cultura, a la qual hem d'acudir diàriament per regenerar-nos. Conté la nostra memòria, acull els nostres avantpassats i demana, per tant, que l'honrem i li retornem, amb tendresa i respecte, els béns que ens ofereix.

S'ha de cuidar i mantenir la mare terra perquè els nostres fills i els nostres néts en continuïn rebent els beneficis. Si el món no aprèn ara a respectar la natura, quin futur tindran les generacions noves?».^{1,3}

Des d'una altra perspectiva més recent i coneguda, però molt menys integradora i, per descomptat, socialment menys compartida, a la història recent d'Occident hi ha hagut reserves privades, establertes per tal de proveir la reialesa i els propietaris rics de diversions i, especialment, d'entorns adequats per a la cacera. Al segle XVI, el bosc de Bialowieza va passar a ser terreny reial per

als reis de Polònia i, posteriorment, per als tsars de Rússia, fets gràcies als quals l'activitat humana s'hi va reduir considerablement. Al mateix temps, gran part de la població local hi treballava com a guarda forestal, de manera que s'hi evitava la caça i les tales furtives. Avui dia aquest espai és un parc nacional compartit a ambdós costats de la frontera entre Polònia i Bielorrússia, que acull la millor població salvatge, i gairebé única, de bisó europeu i una de les poques masses forestals europees que no han estat mai taldades. Un altre exemple d'evolució similar el trobem al Gran Paradiso a Itàlia, que es va declarar zona de caça el 1836 i més tard, el 1856, reserva reial de caça, i finalment, l'any 1922 es va convertir en parc nacional. Ara bé, no només a Europa trobem aquest tipus de progressió. A l'Àfrica, les primeres reserves es van crear en àrees remotes, no aptes per a l'agricultura ni la ramaderia, que permetien protegir les poblacions dels grans mamífers, que s'anaven reduint progressivament a causa de la cacera abusiva i de les malalties. El punt de partida del conegut Parc Nacional Kruger a Sud-àfrica va començar com a reserva de caça el 1898, on hi acudien visitants europeus, i més tard, el 1926, va esdevenir parc nacional. El Parc Nacional del Kilimanjaro també va començar sent una reserva de caça declarada a la dècada del 1890, per passar després a ser una reserva forestal als anys vint i, actualment, a banda de parc nacional, és patrimoni mundial de la UNESCO. En el cas d'Espanya, els primers parcs nacionals no es van crear fins al 1918 i van ser el de la muntanya de Covadonga —posteriorment ampliat a Parc Nacional de Picos de Europa el 1955— i, pocs mesos després del mateix any, el Parc Nacional d'Ordesa. En aquests casos no hi precedents de reserves de cacera, sinó que tots dos parcs es van declarar a partir de la Llei de parcs naturals del 1916, impulsada pel marquès de Villaviciosa, que fonamentava els parcs nacionals en el concepte estètic i paisatgístic. Pel que fa a Catalunya, no és fins al 1955 que es declara el primer i, encara avui, l'únic espai catalogat com a parc nacional: el Parc Nacional d'Aiguestortes i Estany de Sant Maurici.^{1,4} La designació moderna de les àrees protegides es considera que comença el 1872 amb la declaració del Parc Nacional de Yellowstone per part del Congrés dels EUA, amb una llei que indicava que quedaria per

sempre «dedicat i mantingut a part, com a lloc públic o espai de lleure per al gaudi de la gent». A la mateixa època es van declarar també la reserva de Yosemite el 1864, també als EUA, i el Royal National Park, proper a Sidney (Austràlia) el 1879 o el Parc Nacional de Banff al Canadà, a la dècada del 1880. Aquest model de parcs es plantejava fonamentalment com a defensa en contra de les activitats dels caçadors, dels llenyataires o dels miners, però també en oposició de les activitats dels pobles indígenes i de les comunitats locals. Si bé durant el segle XIX apareixen corrents de pensament lligades al món intel·lectual i literari que preveuen la natura de manera diferent, com el poeta del romanticisme anglès W. Wordsworth, o els nord-americans H. D. Thoreau i G. Perkins Marsh, que mantenien postures força avançades per a l'època i qüestionaven la destrucció provocada pels humans en molts territoris, en aquell moment, la raó més habitual per promoure la conservació de determinats espais es basava en les necessitats d'explotació futura dels recursos i els arguments eren bàsicament econòmics. Curiosament, tant Yellowstone com Banff es troben a la línia per on van transcórrer els primers ferrocarrils, que anaven d'est a oest del continent americà, en un moment en què l'objectiu d'aquests països era promoure l'emigració cap a l'oest per ocupar aquests territoris nous.¹ Ja des que es van establir les primeres àrees protegides, apareixen als EUA dues línies divergents, una més propera a l'explotació i una altra més radicalment preservacionista, liderada per John Muir, fundador del Sierra Club, entitat que encara avui dia continua en actiu. D'aquesta època ens ve també el concepte nord-americà de *wilderness* (terra verge), que tants mals de cap ha portat anys més tard a regions com la mediterrània, transformades des de fa mil·lennis, a l'hora d'homologar els espais protegits amb els d'altres regions del planeta.

El concepte *wilderness* es defineix com l'entorn natural de la Terra que no ha estat mai modificat per l'activitat humana. Aquesta definició permet incloure-hi espais on, malgrat la presència humana, els processos naturals no s'hi vegin afectats, però queda molt lluny de moltes terres en què la gestió per als aprofitaments humans n'ha condicionat el funcionament des de fa segles, malgrat que els valors naturals i la biodiversitat que tin-

guin puguin continuar sent molt importants i necessitin protecció. D'altra banda, aquest concepte també ha estat molt criticat, ja que ha generat una mena de discriminació entre els espais més feréstecs i exuberants en front d'altres més propers als humans i aparentment més senzills. Un exemple el trobem als EUA mateix, on els aiguamolls, molt menys atractius que els grans canyons i les muntanyes altes, no entren a formar part del sistema de parcs nacionals fins a la dècada dels anys trenta, amb la incorporació dels Everglades de Florida.

És important destacar que, si bé el moviment social que va impulsar l'establiment d'àrees protegides va néixer bàsicament als EUA, els mètodes de gestió que es van aplicar a moltes d'aquestes àrees es basen en els avenços fets a Europa per les escoles forestals franceses i especialment alemanyes durant els segles XVII i XVIII, amb la incorporació de criteris científics, que va donar lloc al que es va anomenar *conservació científica*, que promovia la utilització eficient dels recursos naturals a través de l'aplicació de la ciència i de la tecnologia.¹ El seguiment de l'evolució històrica ens mostra que els objectius pels quals es declaren espais naturals protegits s'han anat ampliant i fent més complexos any rere any. Així, el que van començar sent reserves per a la caça, cap als anys trenta van anar incorporant progressivament elements estètics i de lleure i, des dels anys setanta, el concepte de conservació de la biodiversitat s'ha fet indispensable del concepte d'espai protegit, si bé la paraula *biodiversitat* no es va començar a utilitzar àmpliament fins a la dècada dels noranta. Més recentment, altres aspectes relacionats amb els beneficis socials i econòmics en un sentit més ampli han entrat també a formar part de l'ideari i dels objectius de les àrees protegides, la qual cosa hi ha aportat un panorama molt més ric i divers quant a opcions. De fet, és significatiu com a partir de finals dels anys setanta el pendent del gràfic de declaració d'àrees protegides al món canvia radicalment. Així doncs, només cal comparar els menys de vint mil espais amb escassament tres milions d'hectàrees protegides de principis d'aquesta dècada amb les 113.707 àrees amb una superfície total protegida de 19,6 milions d'hectàrees del 2003, segons xifres de la base de dades mundial sobre àrees protegides (en anglès correspon a les sigles WDPA), que

gestiona un consorci format per les organitzacions conservacionistes internacionals principals, a banda del Programa de les Nacions Unides per al medi ambient, que s'actualitza cada any. Curiosament, el canvi de tendència coincideix amb la publicació el 1978 del primer sistema de classificació de categories d'àrees protegides, promogut i editat per la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN), en què s'identificaven els criteris per establir reserves científiques, monuments naturals, reserves naturals i paisatges protegits, i parcs nacionals.^{1,5,6}

L'evolució dels objectius de les àrees protegides

Des del 1962 la UICN organitza cada deu anys el Congrés Mundial de Parcs. Hi participen experts de tot el món, en un debat que evoluciona constantment i on cada dia apareixen reptes nous. Una revisió dels temes tractats en els diferents congressos ens permetrà veure l'evolució recent dels objectius i de l'activitat al voltant dels espais protegits i el canvi de perspectiva.

El primer congrés va tenir lloc a Seattle (EUA) i va representar el primer gran fòrum mundial pel que fa a àrees protegides. Els temes que s'hi van tractar incloïen l'impacte humà sobre la vida silvestre, l'extinció d'espècies, el significat religiós i estètic de certs parcs i les àrees incloses sota el concepte *wilderness*, la supervisió internacional de la delimitació dels parcs, els beneficis econòmics del turisme, el paper dels parcs en la recerca científica i aspectes pràctics de la gestió d'aquests espais. El més rellevant de la reunió va ser el consens sobre la importància internacional dels parcs.¹

El 1972, coincidint amb el centenari de la seva declaració, el segon Congrés Mundial de Parcs va tenir lloc al Parc Nacional de Yellowstone. Un segle després de la declaració d'un espai d'aquestes característiques es constata que el nombre mundial de parcs nacionals superava el miler. Les discussions es van centrar en l'eficàcia de la planificació i de la gestió i en els impactes del turisme. També es va parlar de com comunicar els valors dels parcs i millorar la sensibilització social, de com promoure les oportunitats internacionals de formació i de capacitat i de com expandir el sistema mundial de parcs i de reserves.¹

El tercer congrés es va dur a terme el 1982 a Bali (Indonèsia) i s'hi comença a observar l'aparició incipient d'una visió que va més enllà dels parcs nacionals, fins llavors el punt d'atenció principal, ja que s'hi incorporen altres models de protecció d'espais i es comença a mirar una mica cap a fora dels límits d'aquestes àrees, és a dir, cap a la societat que les envolta. De fet, l'element més rellevant de la trobada va ser el fet de tractar el paper de les àrees protegides a l'hora de donar suport a les societats. Entre els deu temes de l'agenda cal destacar el debat sobre com estendre el sistema mundial d'àrees protegides a tots els biomes del planeta. Les recomanacions aprovades feien referència a la necessitat de disposar d'un sistema de categories prou consistent, a la vinculació de les zones protegides amb el desenvolupament sostenible, a la capacitat per gestionar adequadament les àrees protegides, a la promoció del valor real d'aquestes àrees mitjançant la utilització d'instruments econòmics com l'anàlisi de la relació cost-benefici, a la realització d'un seguiment que permetés assegurar que s'assolien els objectius relacionats amb les necessitats socials, i a la creació d'un programa global d'àrees protegides utilitzant la xarxa de la UICN.¹

Caracas (Veneçuela) va acollir el quart Congrés Mundial de Parcs el 1992. La participació en aquest esdeveniment va arribar a les 2.500 persones, un fet que ja donava indicis de la motivació creixent arreu del món pel tema. Per primer cop en un fòrum mundial d'aquestes característiques es comença a plantejar la necessitat que les comunitats estiguin implicades en la presa de decisions i en la gestió de les àrees protegides. Així com anys enrere els aspectes polítics, socials, econòmics i culturals apareixien com a elements secundaris de preocupació, aquí van passar a ser peces centrals del debat. Es pot dir que a Caracas es va enterrar la concepció clàssica dels espais protegits com a llocs que queden al marge de les preocupacions i dels interessos humans i com a illes separades de les zones i de les comunitats contigües. Com a resultat, va aparèixer una visió que situa les zones protegides al centre de les estratègies de desenvolupament sostenible, que es concentra en els vincles entre aquests espais i els seus voltants i que s'enfoca cap als beneficis econòmics que poden aportar. A més a més, hi va haver acord en

el fet que el respecte mutu entre cultures havia de ser un component fonamental en la gestió.^{1,7}

En aquest congrés es van confirmar tot un seguit de beneficis pràctics que aporten els espais protegits i que avui dia estan completament assumits, si més no entre els professionals del tema:

- La protecció dels aqüífers.
- La salvaguarda d'àrees de bellesa excepcional i de significació cultural.
- El subministrament d'habitatge a comunitats humanes amb cultures tradicionals.
- La protecció de paisatges que reflecteixin la història de la interacció humana amb l'entorn.
- Llocs vitals per al turisme, la recerca i l'educació.

Les àrees protegides són, a més a més, especialment importants per mantenir la biodiversitat, un concepte que aquell mateix any era la base del conveni nou de l'ONU sobre diversitat biològica (CBD). Als espais protegits es conserva el model, sempre canviant, dels ecosistemes i són la primera forma de defensa contra l'extinció d'espècies. Mantenen la diversitat genètica, ja sigui silvestre o cultivada, de molts dels conreus més importants. I resulten una reserva essencial d'animals i de plantes utilitzats en medicina.

A banda d'aquests beneficis pràctics, les àrees protegides també enriqueixen la qualitat de vida humana, concretament com a llocs d'esbarjo i de lleure. Es tracta d'un element especialment important en llocs com Europa, on hi viu molta gent que ha perdut el contacte directe amb la natura a la vida quotidiana. Els espais protegits ofereixen inspiració i són un bon remei contra l'estrès, alhora que permeten comprendre i aprendre. Podríem dir que sobretot són una font de renovació mental, física i espiritual.

Per a molta gent, però, aquesta visió més antropocèntrica no era l'únic argument que calia tenir en compte. Les altres espècies també tenen dret a existir i les àrees protegides són una de les maneres més eficaces per a la seva supervivència. De fet, molt poca gent tindrà la sort de veure en directe i a la natura un ós bru, un linx ibèric o un vell marí, però, sortosament, som molts els que ens sentiríem afectats si desapareguessin. El desenvolupament no és una necessitat universal, per això cal que algunes àrees del pla-

neta romanguin lliures per a la natura i els processos ecològics que en deriven.

Altres aspectes importants tenien a veure amb el fet de com afrontar el context bio-regional de les àrees protegides i la fragmentació dels hàbitats i de com assegurar les inversions necessàries per a una bona gestió. D'aquest congrés en va sortir un pla d'acció que va guiar les accions estratègiques que havien de dur a terme els professionals dels espais protegits durant tota una dècada amb relació a quatre aspectes:

- Integrar les àrees protegides en sistemes més amplis de planificació.
- Ampliar el suport a les zones protegides a partir de la implicació de les comunitats locals i altres grups interessats.
- Reforçar la capacitat de gestió de les àrees protegides.
- Estendre la cooperació internacional en el finançament, la gestió i el desenvolupament dels espais protegits.

A banda de tot el que s'ha descrit, el congrés de Caracas va començar a apuntar que les àrees protegides s'havien d'anar adaptant a un món que canviava molt ràpidament. Aquesta qüestió no és gens estranya si observem el context internacional de l'època. Just un any abans, el 1991, es publicava el document «Cuidem la Terra», editat per la UICN, el WWF i el PNUMA, i el mateix any del Congrés Mundial de Parcs de Caracas va tenir lloc a Rio de Janeiro la Conferència de les Nacions Unides per al Medi Ambient i el Desenvolupament, també coneguda com la Cimera de la Terra, on es van impulsar compromisos tan importants com el CBD, el Conveni marc del canvi climàtic, el Conveni marc de boscos o l'Agenda 21. L'entorn de debat mundial no podia ser més òptim per avançar:

«Cuidem la Terra», document pioner a l'hora de marcar les pautes per a un desenvolupament sostenible, detallava les contribucions concretes que les àrees protegides hi havien d'aportar:⁸

- Conservar els sòls i l'aigua en àrees erosionables.
- Regular i depurar els cursos d'aigua.
- Protegir les persones davant de desastres naturals com les inundacions per rius o pel mar.
- Mantenir especialment la vegetació natural en sòls de productivitat baixa i en àrees sensibles.

- Conservar els recursos genètics silvestres importants per a la medicina o la reproducció vegetal i animal.
- Protegir espècies altament sensibles a les molèsties derivades de l'activitat humana.
- Proveir d'hàbitats crítics per a l'alimentació, la cria o l'estada d'espècies utilitzades de manera sostenible.
- Aconseguir ingressos i feina a través del turisme.

Tots aquests elements anaven units a la crida que l'Agenda 21 feia als governs de tot el món perquè adoptessin estratègies nacionals per a un desenvolupament sostenible a fi d'executar les decisions de la cimera. També el CBD demanava a les parts signatàries que posessin en marxa estratègies nacionals, plans i/o programes per a la conservació i l'ús sostenible de la diversitat biològica. En aquest context també sorgeix la necessitat d'integrar les àrees protegides en xarxes de planificació d'un territori molt més ampli, des del punt de vista d'un desenvolupament sostenible, tant en l'àmbit nacional com local, i tant des del respecte al medi terrestre com del medi marí, i controlant, alhora, problemes greus com la contaminació. És per això que a Caracas es van impulsar conceptes nous, com el de gestió costera integrada i la necessitat d'establir també zones protegides fins i tot a alta mar. D'altra banda, el fet d'associar les àrees protegides al desenvolupament sostenible implicava haver de treballar de manera transversal amb diferents sectors d'activitat econòmica, que habitualment havien tingut efectes adversos sobre els espais protegits, a fi de promoure maneres d'actuació que fossin compatibles. És per aquesta raó que entre els resultats del congrés s'hi van incloure propostes dirigides als sectors tradicionalment més amenaçadors de les àrees protegides, com l'agricultura, l'activitat forestal, el turisme, el transport, l'energia i altres indústries. Es van analitzar exemples de bones pràctiques a l'agricultura amb valor afegit per a la conservació i els elements principals per disposar de polítiques forestals, energètiques i de transport sostenibles, i es van debatre els estàndards que calia que les activitats turístiques complissin quan es duen a terme a la vora d'espais protegits.⁷

El Pla d'acció de Caracas, ja esmentat, va donar com a resultat el desenvolupament de molts altres plans d'acció en àmbits regio-

nals per part de la Comissió Mundial d'Àrees Protegides de la UICN. Entre altres, el document «Parks for Life: Action for Protected Areas in Europe», que analitzava en detall els reptes a Europa, proposava accions concretes que seguissin alhora els criteris abans esmentats i hi incorporessin les polítiques desenvolupades des de la Unió Europea.⁷

El darrer Congrés Mundial de Parcs va tenir lloc el 2003 a Durban (Sud-àfrica) i va girar al voltant de set seminaris temàtics, que, com a temes transversals, incloïen els espais del patrimoni mundial, les àrees marines protegides i les comunitats i l'equitat. Els seminaris feien referència a:⁹

- Les connexions en els paisatges terrestres i marins.
- El reforçament de les àrees protegides i la manera de generar sensibilitat i suport.
- La manera de governar i les maneres noves de treballar plegats.
- La capacitat per gestionar.
- La gestió eficaç per mantenir les àrees protegides en el moment actual i amb vista al futur.
- El finançament i els recursos per promoure un futur segur en el finançament.
- La comprensió dels sistemes globals: la construcció d'un sistema d'àrees protegides comprensible i la identificació de les mancances del sistema.

Ara bé, si hi ha una qüestió d'àmbit general que cal destacar del Congrés de Durban és la voluntat de traspasar definitivament les fronteres de delimitació dels espais protegits, per veure-hi les interrelacions molt més enllà. De fet, el títol del Congrés era «Beneficis més enllà dels límits». Com a resultat de l'esdeveniment, es van publicar diferents documents, com l'Acord de Durban, una declaració per al futur de les àrees protegides formulada pels participants, provinents de 154 països, i per representants científics, funcionaris d'administracions públiques, gestors de recursos, líders d'organitzacions no governamentals i del món de la indústria, comunitats indígenes, nòmades i locals. També en va sorgir un pla d'acció, amb resultats i objectius específics per a la dècada, dirigit a totes les parts implicades en les àrees protegides, tant a escala nacional, com regional i mundial. I finalment, una llista de recomanacions i un missatge adreçat a la conferència següent de les parts del Conveni de diversitat biològica.

Reptes identificats a Durban

Entre els continguts dels missatges de Durban es fa esment de l'increment assolit quant al nombre i a la superfície de les àrees mundials protegides. Segons dades del 2003, es tracta d'un 11,5% de la superfície del planeta, un bon augment si el comparem amb trenta anys enrere, amb només un 3%. No obstant això, també es constaten les mancances i les febleses de la protecció de certs tipus d'ecosistemes i d'espècies. Aquest fet és especialment rellevant pel que fa als mars i als oceans (només un 0,5% de la superfície marina mundial), als llacs i als ecosistemes d'aigües dolces en general, als prats i a les pastures temperades o als deserts i les zones àrides. Cal indicar que, malgrat l'increment del nombre i de la superfície de les àrees protegides mundials, les xifres d'espècies amenaçades d'extinció continuen augmentant a tot el món. Per tant, un dels reptes principals que van associats a la feina que cal fer des dels espais protegits també hi té a veure i, en aquest sentit, la connectivitat entre les àrees protegides s'identifica com un dels aspectes més importants que cal garantir per fer-hi front.^{9,10}

Molts dels reptes que es presenten avui dia als espais protegits no estan tan relacionats amb el que s'hi fa a dins, sinó amb el que passa a fora. En aquest sentit, cal tenir molt en compte els impactes associats a l'anomenat *canvi global*. L'augment de la població mundial, la competició cada dia més gran per explotar els recursos naturals, que cada cop són més escassos, els models d'urbanització i els canvis d'usos del sòl o el canvi climàtic són exemples clars dels problemes greus que afecten els espais protegits. És per tot això que l'enfocament de Durban no es dirigeix tant al fet que després de la trobada continuïn augmentant el nombre d'àrees protegides, com va passar després de Caracas, sinó que més aviat es posa èmfasi en la necessitat de millorar-ne l'eficàcia de la gestió. Aquest congrés remarca que cal utilitzar instruments nous i perspectives més àmplies per fer front a aquests reptes. Per millorar l'eficàcia és imprescindible, però, incrementar els recursos econòmics i humans disponibles i reforçar les capacitats de la gent i de les agències implicades en la gestió.^{1,9,11,29} En l'ampliació dels elements associats a les àrees protegides, a Durban es consolida el

paper vital que tenen per a la protecció de la biodiversitat i per al desenvolupament sostenible. Els espais protegits són una peça clau en la consecució de molts dels objectius de desenvolupament del mil·lenni de l'ONU, especialment quant als reptes d'alleujament de la pobresa i de sostenibilitat ambiental. En concret, i pel que fa a la biodiversitat, les àrees protegides són fonamentals per assolir l'objectiu fixat durant la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible de les Nacions Unides, que va tenir lloc a Johannesburg el 2002, per tal de reduir significativament la pèrdua de biodiversitat el 2010. Un dels debats més controvertits durant aquest congrés i, per descomptat, un dels reptes evidents, tenia a veure amb la necessitat d'implicar les comunitats locals i els pobles indígenes de manera més efectiva, la qual cosa no només estava relacionada amb els objectius de conservació, sinó també amb els drets d'aquests pobles, especialment quan es tracta de grups nòmades que recorren i obtenen recursos de grans extensions de territori. És particularment interessant reconèixer les aportacions que aquests grups poden fer a la gestió d'aquests espais, ja que la major part dels seus coneixements tradicionals estan vinculats als recursos naturals immediats i a la seva gestió després de molts segles d'ús per part seva. Aquest és, no obstant això, un aspecte que encara crea grans tensions i en el qual cal continuar avançant.^{9,12,30}

El govern de les àrees protegides

Al llarg del segle xx el govern dels espais protegits basat en la jerarquia de l'estat ha estat el dominant, especialment als països desenvolupats, i la consolidació d'aquest sistema ha comportat la creació de les xarxes més clàssiques i conegudes d'espais protegits, a les quals, en general, s'hi han incorporat els llocs de valor paisatgístic i natural més elevat, que han coincidit, al mateix temps, amb els espais de menys densitat de població. Durant molts anys, parlar d'espais naturals protegits equivalia a parlar de zones gairebé despoblades, fins al punt que a molts països en desenvolupament es donava la circumstància que la declaració d'espais protegits, seguint el model dels països desenvolupats, sovint incentivava per aquests mateixos, implicava moltes vegades l'expulsió de les comunitats indígenes i locals que havien habi-

tat aquelles terres durant segles i fins i tot mil·lennis. Es calcula que a l'Amèrica del Sud i a l'Àfrica subsahariana el 85% dels territoris protegits es van establir associats a expropiacions de terres tribals, al desmantellament de poblats i a l'exili de les poblacions que els habitaven, que, en general, van passar a viure als suburbis de les grans ciutats.

En un altre context i escala, als països desenvolupats ha estat habitual l'expressió «població afectada per la declaració d'un espai protegit» per referir-se a la gent que vivia dins o a prop del lloc protegit i que considerava que, a causa d'això, havien minvat els seus drets d'usos tradicionals i d'explotació de l'espai. Per sort avui la percepció dels espais naturals protegits va canviant i es comencen a considerar com a elements que reforcen el desenvolupament de les poblacions dels seus voltants i que actuen com a focus d'atracció del turisme i com a garantia de qualitat.

A finals del segle passat van començar a sorgir crítiques fortes al model de gestió d'àrees protegides, que implicava l'exclusió de la gent. El millor coneixement de la implicació humana en el modelatge dels entorns i dels paisatges és un dels factors que més va influir en aquest canvi, alhora que és un element fonamental a favor de la conservació de la natura en regions que, com la mediterrània, han estat ocupades i transformades durant mil·lennis i, malgrat tot, continuen tenint una gran biodiversitat. Tot i que no necessàriament associada a grans espais salvatges, mancats de presència humana (*wilderness*), sinó més aviat al contrari, la biodiversitat sovint va unida al manteniment de pràctiques tradicionals sostenibles, avui dia tan amenaçades de desaparèixer com les espècies que hi han perdurat. Un bon exemple en són les deveses ibèriques. Aquesta perspectiva, aparentment més paisatgística, té molt en compte, en canvi, la funcionalitat ecològica i resalta la necessitat de mantenir una bona connectivitat entre les àrees protegides a través d'una bona gestió dels usos del sòl intermediari, no especialment protegit.^{1,10}

Altres factors que han afavorit aquest canvi de visió van lligats a la preocupació social més gran per temes culturals associats als pobles indígenes, a les comunitats locals i a les minories, com també al reconeixement dels seus drets i la necessitat d'aplicar perspectives multiculturals sobre les àrees protegides i la seva gestió. En resum, s'han accep-

tat els drets de les persones perquè puguin tenir veu en les decisions que les afecten. L'establiment d'àrees protegides ha causat patiments injustos i desavantatges a alguns pobles, sobretot indígenes, i a comunitats locals. Es tracta, doncs, d'incorporar-hi també una perspectiva ètica. Aquest va ser un dels factors més debatuts durant el darrer Congrés Mundial d'Àrees a Durban, abordat de nou al recent Congrés Llatinoamericà d'Àrees Protegides, que va tenir lloc a Bariloche (l'Argentina) el 2007.

Finalment, des d'una perspectiva pragmàtica, els responsables de la gestió dels espais protegits s'adonen que sovint les àrees protegides gestionades des de l'estat, especialment en països en desenvolupament, pateixen una gestió inefectiva, amb pocs recursos econòmics i humans, o assalts i sabotatges per part de la població local molt difícils de controlar, ja que sovint es tracta d'usos tradicionals que s'han convertit en explotacions il·legals. A més a més, també comencen a aparèixer forces econòmiques en el lideratge de la gestió de les àrees protegides encaminades cap a un model similar al del món dels negocis que, a poc a poc, va restant protagonisme als models més exclusivament governamentals i on tenen també un impacte fort, no sempre positiu a escala social, algunes de les organitzacions conservacionistes de caràcter internacional.³¹

Tots aquests elements, juntament amb altres canvis en els contextos polítics, han provocat l'emergència d'un pensament nou sobre la gestió de les àrees protegides, molt més enfocat cap a un esforç social a llarg termini i que, sobretot, inclou les àrees protegides a l'agenda del desenvolupament sostenible. D'alguna manera, és un intent de tornar a unir les persones i la cultura amb la natura. Gestionar zones protegides és essencialment un procés social que té lloc dins de les comunitats, que es troben condicionades per la història, la cultura, les institucions i les circumstàncies econòmiques i polítiques. Només si entenem com funcionen els processos ecològics, socials i econòmics que tenen impacte sobre una àrea protegida es podran generar i dirigir les condicions que calen perquè una àrea d'aquestes característiques prosperi.

Les categories d'àrees protegides de la UICN

La classificació actual d'àrees protegides a partir de categories data del 1994, any en què es va revisar la classificació anterior durant l'assemblea de membres de la UICN, que va tenir lloc a Buenos Aires (l'Argentina), i en què es van incloure categories noves i les definicions vigents encara avui dia. Per començar, la UICN defineix què s'entén per *àrea protegida*: «Àrea de terra i/o mar especialment dedicada a protegir la diversitat biològica i els recursos naturals i culturals associats, i que és gestionada a través d'instruments legals o altres efectius.»³²

- **Categoria I.** Reserves naturals estrictes / àrea silvestre.
Àrea protegida gestionada principalment amb finalitat científica o de protecció de l'estat salvatge.
- **Categoria II.** Parc nacional
Zona protegida gestionada sobretot per protegir ecosistemes i el lleure.
- **Categoria III.** Monument natural
Espai protegit gestionat principalment per a la conservació de qualitats naturals concretes.
- **Categoria IV.** Àrea gestionada per a hàbitats i/o espècies
Àrea protegida gestionada principalment per a la conservació mitjançant una gestió activa.
- **Categoria V.** Paisatge terrestre o marí protegit
Zona protegida gestionada sobretot per a la conservació i l'esbarjo en paisatges terrestres i marins.
- **Categoria VI.** Àrea protegida per a la gestió de recursos
Espai protegit gestionat principalment per a l'ús sostenible dels recursos naturals.

Les directrius del 1994 definien també objectius concrets per al sistema de categories de gestió:

- Promoure el concepte de sistemes d'àrees protegides.
- Reduir la confusió sobre l'ús de diferents terminologies per a les àrees protegides.
- Proporcionar estàndards per a l'anàlisi i les comparacions internacionals.
- Oferir un marc per a la recollida, el processament i la divulgació de la informació sobre les àrees protegides.

En l'informe elaborat el 2004 per la UICN, titulat «Parlem un llenguatge comú», es va analitzar l'aplicació d'aquest procediment i els resultats obtinguts. Segons l'informe s'han assolit, si més no parcialment, tots els objectius establerts el 1994. No obstant això, el progrés ha estat desigual. En sentit positiu es pot assegurar que el sistema ha promogut el desenvolupament de procediments i de xarxes d'àrees protegides, fent servir una gamma àmplia de categories, però també indica que en alguns biomes, especialment boscos i zones marines, el sistema ha estat problemàtic, a causa de dificultats en la comprensió i l'aplicació d'algunes categories, i també associat al fet que hi poden haver altres regulacions per gestionar de manera sostenible el recurs. L'informe assenyalava que calia millorar la comprensió del sistema i la capacitat respecte dels aspectes tècnics, institucionals i financers necessaris per implementar-lo. També es va observar que hi havia casos d'aplicació del procediment en maneres noves que no havien estat previstes, com amb relació a la determinació de quines activitats són o no apropiades per dur a terme en àrees protegides, com la mineria o la pesca comercial, o bé l'establiment de criteris per avaluar l'efectivitat de la gestió, per promoure el suport a favor de les àrees protegides, l'establiment de legislació i polítiques nacionals i acords internacionals i, fins i tot, com a instrument per a la planificació bioregional.^{14,28}

En la línia d'acceptació del model de categories de la UICN per altres sectors i institucions cal dir que les llistes d'àrees protegides de l'ONU, publicades el 1997 i el 2003, van aplicar la classificació de la UICN, que avui dia ha esdevingut un llenguatge comú que contribueix a resoldre malentesos i millorar la comunicació. En canvi, si observem els convenis internacionals, com ara els vigents a l'entorn mediterrani, observem que no hi ha cap correspondència entre les categories de la UICN i els espais de patrimoni mundial de la UNESCO, ni tampoc amb les zones humides protegides a partir del Conveni de Ramsar, ni amb les ZEPIM (zones especialment protegides d'interès mediterrani) del Conveni de Barcelona. Però, de fet, cal indicar que es tracta de denominacions internacionals i no categories de gestió i que s'emparen en convenis internacionals que són només vinculants per a les parts i que disposen de mecanismes d'assignació i d'a-

valuació propis. La mateixa situació passa amb els espais de la Xarxa Natura 2000 de la UE, que tampoc estan relacionats amb les categories de la UICN i, de fet, els podem trobar a qualsevol de les categories. L'avançament dels espais designats amb aquestes normatives és que disposen d'un estatus d'importància internacional, la qual cosa fa que sovint rebin més atenció per part dels seus gestors i d'altres sectors socials interessats en el seu seguiment.^{14, 15}

Pel que fa al Conveni de diversitat biològica, és interessant remarcar que des del CBD es va demanar a la UICN que es fes una revisió de les categories, per tal de definir-les millor; ja que es vol fer servir com a base per elaborar els informes nacionals de les parts contractants d'aquest conveni. A la darrera COP 9, a Bonn, el CBD va reiterar el suport al sistema de categories de la UICN, especialment amb vista al programa de treball del CBD sobre àrees protegides, i va fer esment de la importància del Congrés Mundial de la Natura a Barcelona com a punt fonamental per avançar en aquest tema. Curiosament, també des del sector privat, el Consell Internacional de Mineria i Metalls (ICMM) demana més concreció en la definició, ja que està treballant per adoptar les categories de la UICN per arribar a establir zones lliures d'activitat minera, com ja van fer el 2003 amb els espais declarats patrimoni mundial per la UNESCO.

Per tal de fer aquesta revisió, es va iniciar un procés de consulta i d'anàlisi que va culminar en una reunió que va tenir lloc a Almeria el 2007, on es van reunir experts de tot el món per revisar i millorar el sistema de categories. L'objectiu de tot aquest treball és presentar les recomanacions pertinents per tal que, si escau, s'aprovin durant el proper Congrés Mundial de la Natura a Barcelona l'octubre del 2008.^{15, 16}

La regió mediterrània i les àrees protegides

D'acord amb les dades de què disposava la base de dades mundial sobre àrees protegides (en anglès, WDPA), l'any 2006 la regió mediterrània acollia unes 4.700 àrees protegides, amb uns 96 milions d'hectàrees de superfície, és a dir, un 7% del total mundial.

D'aquestes, només el 67% tenien una categoria associada, mentre que a escala mundial la hi tenien el 75%. Pel que fa a la nostra regió, les categories més importants són la V, la IV i la II. En el cas de la categoria V, representa el 62% del total de la superfície protegida i si ens centrem en els països mediterranis que pertanyen a la UE, aquesta xifra augmenta fins al 73%. La categoria IV és la més freqüent si ens referim al nombre d'espais, amb un 63%, però no si parlem de les hectàrees, ja que la majoria dels espais protegits sota aquesta opció són més aviat petits. La categoria que té menys espais i superfície assignada és la VI, amb només un 1%.¹⁵

Ja hem comentat que l'establiment d'àrees protegides marines era un dels reptes més urgents a escala mundial (escassament un 1% de la superfície dels oceans) i també a la regió mediterrània. En total, es tenen dades de 76 àrees marines protegides a la regió mediterrània el 2007, en què Itàlia amb 18 i Espanya amb 12 són les que en tenen un nombre més gran, si bé en superfície serien Itàlia i Grècia les capdavanteres. El total de superfície protegida és de 853.294 hectàrees, i en el 90% dels casos tenen assignada una categoria de protecció segons els criteris de la UICN. La categoria més notòria, tant en l'àmbit de superfície com en nombre d'espais és la categoria IV, sovint designada *reserva marina*. En segon lloc, trobem la categoria II, que correspon al que normalment s'anomena *parc nacional*. La categoria V, referent a paisatges, que en el medi terrestre té molta notorietat, té en canvi ben poca rellevància quan ens referim al medi marí, i pel que fa a la categoria VI, no en trobem cap exemple, si bé algunes reserves de pesca podrien ser homologades amb aquest concepte. La feblesa més evident la trobem quan ens referim a les àrees marines protegides a alta mar; que en el cas de la mediterrània es fa més evident i greu per la manca de delimitació de zones d'exclusió econòmica per part dels estats riberencs, fet que fa que gairebé només es pugui tenir control sobre les activitats al mar a la zona d'aigües territorials de dotze milles des de la costa.^{15, 25, 26, 32}

.....

**Els espais protegits
passen de ser
un instrument de gestió
de la vida silvestre
(wilderness), a una eina
d'integració que també
protegeix els valors
humans**

.....

La controvertida categoria V

Un tema especialment rellevant en el debat de revisió de les categories d'àrees protegides és el pes relatiu de la conservació de la biodiversitat amb relació a altres valors naturals, com els paisatgístics o els geològics, o bé pel que fa a aspectes culturals, com els usos tradicionals relacionats amb la conservació. Des del paradigma nou d'àrees protegides, que va sorgir al Congrés de Caracas, amb un canvi notable de concepció, els espais protegits passen de ser un instrument de gestió de la vida silvestre (*wilderness*), a una eina d'integració que també protegeix els valors humans, incloent-hi els paisatges en què hi han intervingut les persones. Des de llavors, la categoria V, proposada el 1994 per la UICN i denominada «paisatge terrestre i marí protegit: àrea protegida gestionada principalment per a la conservació de paisatges terrestres i marins amb finalitats recreatives», no ha deixat de ser un element de controvèrsia quasi permanent entre els diferents corrents de pensament vinculats als espais protegits. Així, les categories V i VI han estat criticades durament des dels sectors més radicals del conservacionisme a favor de les terres verges.

Paral·lelament, però, quant a la regió mediterrània, i des dels preparatius per al Congrés Mundial de Parcs de Durban, s'ha començat a generar un ambient de debat sobre la identitat dels espais naturals de la nostra regió i sobre com tenir una veu present i activa en altres fòrums internacionals més amplis. Tot això ha donat lloc a un treball intens que, en bona part, se centra en la manera de valoritzar la categoria V i fer-ne una bona gestió, alhora que es reivindiquen tot un seguit d'elements culturals i tradicionals que hi ha associats.

La definició que dóna la UICN per a la categoria V és la següent: «Una àrea de terra o de mar en què la interacció entre la gent i la natura al llarg del temps ha donat lloc a un espai de caràcter distintiu amb valors significatius estètics, ecològics i/o culturals, i sovint amb una diversitat biològica alta. Salvaguardar la integritat d'aquesta interacció tradicional és vital per a la protecció, el manteniment i l'evolució d'aquesta zona».¹⁷

Els primers objectius d'aquesta categoria són:

- Preservar la interacció harmoniosa entre la natura i la cultura a través de la protecció de paisatges terrestres i marins, i mantenir les pràctiques tradicionals d'ús de la terra, els mètodes de construcció i les manifestacions socials i culturals.
- Promoure estils de vida i activitats econòmiques que es trobin en consonància amb la natura i mantenir la trama social i cultural de les comunitats que hi ha implicades.
- Conservar la diversitat del paisatge i de l'hàbitat, com també de les espècies i dels ecosistemes associats.

Les crítiques més fortes, liderades per Locke i Dearden, fan referència al pes limitat de la conservació biològica amb relació a altres valors naturals, com els paisatgístics o els geològics, o quant a aspectes culturals relacionats amb la conservació. Des d'aquests sectors s'argumenta, entre altres coses, que el paradigma nou d'àrees protegides per lluitar contra la pobresa, reflectit clarament a les categories V i VI, sovint ignora la ciència de la conservació i desvia l'atenció dels governs, de manera que ara destinen menys recursos humans i econòmics als llocs salvatges, on sí que és prioritària la conservació de les espècies. La conclusió a la qual arriben és que les categories V i VI no s'haurien d'anomenar àrees protegides, sinó zones de desenvolupament sostenible i que tots els espais protegits haurien de posar l'èmfasi en les necessitats de les espècies silvestres abans que les humanes.¹⁸

Les reaccions contràries a aquestes crítiques van generar forts debats a la reunió de revisió de categories a Almeria i durant les sessions prèvies. D'aquesta manera, Catalunya va acollir el 2006, al Parc de la Garrotxa, el grup de treball de la Comissió Mundial d'Àrees Protegides de la UICN sobre la categoria V, que es va reunir sota el lideratge de Josep Maria Mallarach. Del treball d'aquest grup es van posar de manifest cinc aspectes a favor d'aquesta categoria:

1. A la major part del món ja no queda res de salvatge (*wilderness*). Concretament, la nostra regió mediterrània ha estat transformada quasi completament durant els darrers 2.000 anys i si no conservem paisatges culturals no ens queda cap opció per conservar espècies.

De fet, els pocs llocs que podríem considerar primitius o salvatges, no necessàriament tenen més valor; ni tan sols en termes de biodiversitat, que la natura modificada. El 20% de les espècies amenaçades d'extinció no es troben en cap de les categories I, II, III i IV. A més a més, en termes ecològics, els efectes de l'ecotò (vores dels espais) i les zones de transició són també molt importants.

2. Algunes pràctiques tradicionals són necessàries per conservar espècies amenaçades. N'hi ha nombrosos exemples a l'Àfrica, a l'Àsia i a Europa, especialment lligats a la Xarxa Natura 2000 i, molt concretament, a la península Ibèrica. Tot el contrari, l'abandonament d'aquestes pràctiques sovint provoca grans pèrdues d'hàbitats i de biodiversitat.

3. Moltes àrees de les categories V i VI han demostrat ser tan útils com les altres quant a la conservació d'espècies. Tenen suport legal, financer i plans de gestió. Això es correspon completament amb els sistemes d'àrees protegides existents a Catalunya i gestionats des de la Generalitat i des de la Diputació de Barcelona.

4. Les categories V i VI són un bon complement a les altres quatre categories i, de fet, la categoria V és l'opció més nombrosa a Europa, amb més de dos terços dels espais protegits, on no hi hauria gairebé opcions per a categories més estrictes. Als altres continents trobem també situacions molt similars, especialment si tenim en compte els reptes de desenvolupament que hi ha a la majoria de països.

5. A més a més, quan a la gent se li reconeix el valor de les seves pràctiques tradicionals integrades en la conservació aconseguim un reforç social més gran per als nostres objectius. Cal recordar que les categories més restrictives poden esdevenir molt injustes socialment parlant, mentre que la categoria V és probablement la que té un suport polític i social més gran i que als països en desenvolupament pot jugar un paper important en la captació de fons contra la pobresa. També és a les categories V i VI on hi ha els nous models d'àrees protegides indígenes, comunals, privades o, en qualsevol cas, més participatives.

D'aquest grup de treball també es va concloure que calia prioritzar la conservació de la biodiversitat com a primer objectiu també a les categories V i VI, avaluar-ne la gestió, per tal d'evitar abusos o males interpretacions de la categoria, i incloure l'agrobiodiversitat com a valor objectiu a la categoria V.¹⁵

A la reunió d'Europarc de l'any 2006 també es va debatre el tema associat a la controvèrsia amb la categoria V i es va recordar que el concepte d'àrea protegida de la UICN inclou la protecció dels recursos culturals associats a la biodiversitat i que la conservació de totes les peces de la biodiversitat només es pot aconseguir si es mantenen àrees amb uns certs tipus d'usos. En aquest sentit, van informar que a Espanya «un total de 1.040 municipis aporten el seu territori a la figura de parc. Aquests municipis sumen una població de 17 milions d'habitants (38% del total estatal), i ocupen una superfície de més de 10 milions d'hectàrees, és a dir, la cinquena part del territori espanyol. Per tot això, és important harmonitzar la protecció i la conservació dels recursos naturals d'aquests espais amb el progrés econòmic i social i el gaudi d'aquests valors». Segons l'Europarc, la categoria V contribueix de manera essencial a aquest objectiu.²⁰

Des d'una perspectiva social, de fet, mirar els espais protegits només amb l'objectiu de conservar espècies és gairebé tan reduccionista com veure en un bosc només els metres cúbics de fusta o en un riu els possibles hectòmetres cúbics d'aigua per embassar, si bé és obvi que les conseqüències ambientals són pitjors en els dos últims casos. De les discussions sobre la revisió de les categories a Almeria i les sessions prèvies apareix la possibilitat de redefinir la categoria V en el sentit que l'objectiu principal seria el d'ajudar la gent a protegir i a mantenir paisatges importants i els valors que hi estan associats. Les àrees de la categoria V es diferenciarien de les de la categoria VI perquè aquestes últimes posen l'èmfasi en les interaccions entre les persones i la natura avui dia, mentre que la categoria V mira cap al passat i està enfocada en els valors generats per les interaccions mantingudes al llarg del temps.^{15, 16}

Altres reptes.

Finançament i economia

La quantitat de temes associats als reptes i a les oportunitats que ofereixen els espais protegits és immensa i inesgotable, amb valors que van més enllà de les fronteres dels estats, com els nombrosos projectes de parcs transfronterers per a la pau –fins i tot entre països en conflicte bèl·lic– o el cinturó verd europeu, que avui se situa en un lloc on durant moltes dècades hi va haver les fronteres més rígides entre l'Europa de l'Est i de l'Oest. De fet, fins i tot se superen el que sempre havien estat limitacions geogràfiques entre continents, com és el cas de la primera reserva de la biosfera intercontinental aprovada per la UNESCO entre Andalusia i el Marroc. Tot plegat són bones mostres que la natura no té límits i els únics que en trenquen les connexions són els humans.^{33, 34}

Ara bé, a la nostra societat, basada en l'economia, no seria oportú no parar atenció als reptes associats als aspectes econòmics. Sovint, quan pensem en les àrees protegides des de les societats dels països desenvolupats tendim a veure-les com a elements que augmenten la despesa pública, la qual cosa suscita un debat complex a l'entorn dels pressupostos, gairebé sempre insuficients. La preocupació per al finançament, juntament amb les ganes de promoure processos socialment més participatius, ha donat també lloc a molts països a la recerca de sistemes de gestió privada nous, la qual cosa ha constituït el que avui s'anomena *custòdia del territori* i que engloba una llista llarga d'actors socials que busquen finançaments alternatius a les fonts públiques, com els que s'obtenen d'institucions financeres privades, de subvencions, de participació ciutadana o de sistemes de loteries, entre altres.³⁵

Als països en desenvolupament els fons invertits en la gestió dels espais naturals protegits sovint van associats a mecanismes de finançament multilateral, com els crèdits i les donacions dels bancs per al desenvolupament, els fons específics com el GEF (fons per al medi ambient mundial), la cooperació bilateral al desenvolupament a través d'agències especialitzades i també, durant els darrers anys, els ajuts de fundacions i d'organitzacions no governamentals internacionals. En qualsevol cas, la visió és gairebé sempre que per protegir cal posar-hi diners. A la

pràctica, però, rarament es fan els números més enllà dels sistemes de comptabilitat clàssics, ni es té en compte allò que les àrees protegides aporten a l'economia de les regions adjacents. Aquest és un repte pendent que afecta no només les àrees protegides, sinó els ecosistemes i la biodiversitat en general, ja que els béns i els serveis que ens donen no són internalitzats en el model econòmic vigent. En aquest sentit, l'informe presentat a la COP 9 del Conveni de biodiversitat a Bonn, «The Economics of Ecosystems and Biodiversity», liderat per experts del Deutsche Bank i promogut des del Govern d'Alemanya i la Comissió Europea, analitza el vincle entre l'economia i els recursos naturals i posa èmfasi en la urgència de frenar-ne la pèrdua, tant per raons econòmiques, com ètiques i de benestar. En qualsevol cas, es tracta d'una anàlisi excel·lent sobre la valoració econòmica dels béns i dels serveis dels ecosistemes que pot ajudar molt a valorar millor el paper que juguen les àrees protegides arreu del món i que en alguns països, com Costa Rica, ja han demostrat que funciona des de fa temps.^{21, 22, 23, 24}

Esperem que tot plegat ens porti a apropar altra vegada l'espècie humana a la natura. De fet, les àrees protegides representen, i cada cop més, allò que vam tenir i que hem perdut, però que encara podríem recuperar en bona part si reaccionem a temps. Aquest és el repte veritable. ●

Bibliografia

- 1 LOCKWOOD, M.; WORBOYS, G. L.; KOTHARI, A. *Managing Protected Areas. A Global Guide*, Editorial Earthscan, 2006.
- 2 VERSCHUUREN; MALLARACH; OVIEDO. «Sacred sites and protected areas». IUCN, WCPA Task Force on Cultural and Spiritual Values of Protected Areas i WCPA Delos Initiative.
- 3 MENCHÚ, Rigoberta. «El valor de los sitios sagrados». Tierramérica. Disponible a: www.tierramerica.net/2001/0527/grandesplumas.shtml.
- 4 CASAS, J.; CRESPO, E. «La red de parques nacionales». Document tècnic del V Congrés Mundial de Parcs, Durban (Sud-àfrica), del 8 al 17 de setembre del 2003, Organisme Autònom Parcs Nacionals, Ministeri de Medi Ambient.
- 5 BASE DE DADES MUNDIAL SOBRE ÀREES PROTEGIDES (WDPA). *The WDPA consortium* [CD-ROM], IUCN, UNEP, 2007.
- 6 BASE DE DADES MUNDIAL SOBRE ÀREES PROTEGIDES (WDPA). Disponible a: www.unep-wcmc.org/wdpa/.
- 7 IUCN. *Parks for Life. Action for Protected Areas in Europe*, IUCN, Gland, 1994.
- 8 MONRU, D. *Cuidem la Terra: una estratègia per viure de manera sostenible*. IUCN, PNUMA, WWF, Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, 1992.
- 9 IUCN. *Benefits Beyond Boundaries. Proceedings of the 5th IUCN World Parks Congress*, IUCN, Durban, 2003.
- 10 BROWN, J.; MITCHELL, N.; BERESFORD, M. *The Protected Landscape Approach. Linking Nature, Culture and Community*, IUCN, Comissió Mundial d'Àrees Protegides, 2005.
- 11 BARBER, C. V.; MILLER, K. R.; BONESS, M. *Securing Protected Areas in the Face of Global Change. Issues and Strategies*. IUCN, 2004.
- 12 «Local Communities and Protected Areas», *Parks* 2(13), IUCN, 2002.
- 13 IUCN. *Guidelines for Protected Areas Management Categories*. Cambridge, Regne Unit i Gland (Suïssa), IUCN, 1994.
- 14 IUCN. «Hablando un lenguaje común. Los usos y el desempeño del sistema IUCN de categorías de áreas protegidas». Disponible a: <http://www.iucn.org/themes/wcpa/pubs/pdfs/SACLsummary.pdf>.
- 15 DIRECCIÓ GENERAL DE LA XARXA D'ESPais NATURALS PROTEGITS I SERVEIS AMBIENTALS D'ANDALUSIA (RENPSA). *Utilització de las categorías de gestión de áreas protegidas de UICN en la región mediterránea*, Conselleria de Medi Ambient de la Junta d'Andalusia, Centre de Cooperació del Mediterrani de la IUCN, 2007.
- 16 «Guidelines for applying protected area management categories. Draft for general discussion». WCPA, IUCN, 2008.
- 17 «Category V». *Parks* 2(13), IUCN, 2003.
- 18 LOCKE, H.; P. DEARDEN. «Rethinking protected area categories and the new paradigm». *Environmental Conservation* 32(1): 1-10, 2005.
- 19 MALLARACH, J. «Exploration of the Current Concept of Nature in Diverse World Cultures». IUCN, CSVPA, TILCEPA i TGER, 2008.
- 20 ATAURI MEZQUIDA, José Antonio (coord.). «Taller 4: Hacia un lenguaje común: categorías de manejo internacionales de la UICN», actes del XII Congrés d'Europarc-Espanya.
- 21 PHILIPS, ADRIAN. *Financing Protected Areas. Guidelines for Protected Areas Managers*. Best practices protected areas guidelines series, 5, IUCN, 2000.
- 22 «Fuentes de financiación sostenibles para áreas protegidas de la región mediterránea». Conclusiones del grup de treball de la UICN reunit a Sevilla el 2006. UICN, Centre de Cooperació del Mediterrani, Junta d'Andalusia, AECl i Fundació Biodiversitat.
- 23 EMETON; BISHOP; THOMAS. *Sustainable Financing of Protected Areas. A global review of challenges and options*. Best practices protected areas guidelines series, 13, IUCN, 2006.
- 24 SUKHDEV, Pavan. «The Economics of Ecosystems and Biodiversity». Disponible a: http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/economics/index_en.htm.
- 25 ORNAT, A.; CORREAS, E. *Gestión de áreas protegidas Mediterráneas. Análisis y posibilidades de las redes y los planes de gestión*. IUCN, Organisme Autònom de Parcs, Ministeri de Medi Ambient, 2003.
- 26 «Las áreas protegidas en el contexto mediterráneo» [CD-ROM]. IUCN, Centre de Cooperació del Mediterrani. Conferència d'Àrees Protegides del Mediterrani, Múrcia, març del 2003.
- 27 «The Delos Initiative». Disponible a: <http://www.mediterranean.org/delos/montserrat.htm>.
- 28 DUDLEY, N.; PHILIPS, A. (ed.) «Forests and Protected Areas. Guidance on the use of the IUCN protected area management categories». Best practices protected areas guidelines series, 12, IUCN, 2006.
- 29 VALENTINE, Peter (ed.). «Evaluating Effectiveness. A framework for assessing management effectiveness of protected areas. 2nd edition». Best practices protected areas guidelines series, 14, IUCN, 2006.
- 30 «Conservation Partnerships in Africa», *Parks* 1(13), IUCN, 2003.
- 31 RODRÍGUEZ, P.; TABER, A. B.; DASZAK, P.; SUKUMAR, R.; VALLADARES-PADUA, C.; PADUA, S.; AGUIRRE, L. F.; MEDELLÍN, R. A.; ACOSTA, M.; AGUIRRE, A. A.; BONACIC, C.; BORDINO, P.; BRUSCHINI, J.; BUCHORI, D.; GONZÁLEZ, S.; MATHEW, T.; MÉNDEZ, M.; MUGICA, L.; PACHECO, L. F.; DOBSON, A. P.; PEARL, M. «Globalization of Conservation: A View from the South». *Science* 10(317), agost del 2007.
- 32 CHEVALIER, C. «Gouvernance de la Mer Méditerranée. Régime juridique et Perspectives». IUCN, Centre de Cooperació del Mediterrani, 2005.
- 33 SANDWICH, T.; SHINE, C.; HAMILTON, L.; SHEPPARD, D.; PHILIPS, A. «Transboundary Protected Areas for Peace and Cooperation». Best practices protected areas guidelines series, 7, IUCN, 2001.
- 34 «Reserva de la biosfera intercontinental del mediterráneo». Junta d'Andalusia, Conselleria de Medi Ambient, 2008.
- 35 «La societat civil en la gestió dels espais naturals. Cap a un nou model de protecció del territori». *Depana en acció* 15, 1999.